Analyysi

Suomen ulkomaankaupan lyhyt historia

Suomen talous | 10.12.2015

Suomi on pieni avoin talous, jossa viennin ja tuonnin heilahtelut ovat muokanneet kansantalouden suuria kehityslinjoja. Historiallinen tarkastelu viittaa siihen, että viennin nopealle ja taloustilannetta tukevalle kasvulle ei nykytilanteessa ole samantyyppisiä edellytyksiä, joita taloushistorian aiemmissa kasvuvaiheissa on esiintynyt. Vaikeuksistaan huolimatta metsäteollisuus on edelleen yksi Suomen viennin tukijaloista kone- ja metalliteollisuuden rinnalla.

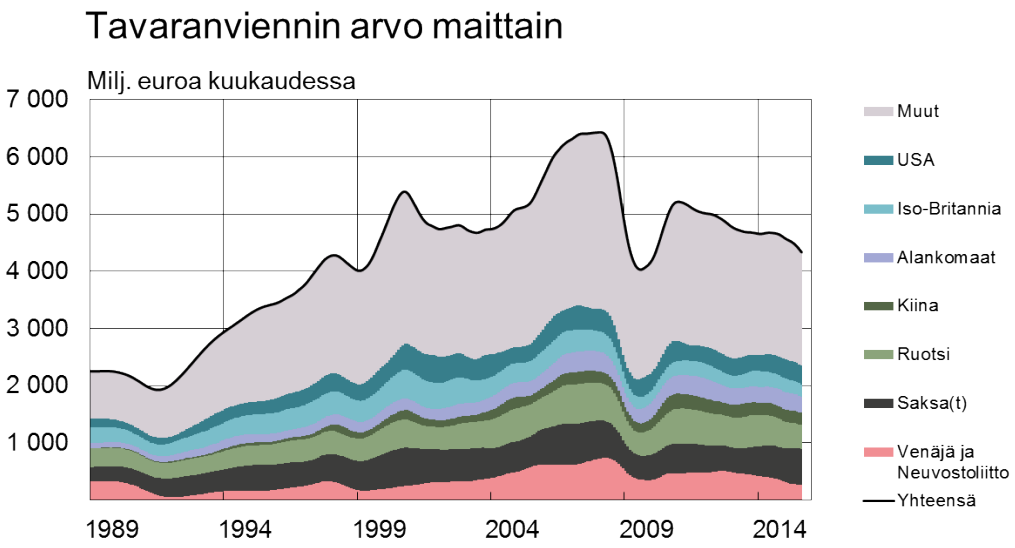
Ulkomaankaupan tulevaisuus historian näkökulmasta

Suomen talouden rakenteet ovat viime vuosina kokeneet rajun muutoksen metsä- ja elektroniikkateollisuuden vaikeuksien myötä, ja muutos on näkynyt myös ulkomaankaupan rakenteissa. Matkapuhelinliiketoiminnan vientitulot, jotka kannattelivat talouttamme pitkään, ovat kadonneet, Venäjän merkitys on supistunut ja raaka-aineiden hinnat ovat romahtaneet. Nyt pitkään jatkuneeseen heikkoon talouden tilanteeseen on odotettu ratkaisua viennin elpymisestä.

Ulkomaankaupan kasvunäkymiä voidaan valottaa tarkastelemalla aihetta pitkän aikavälin näkökulmasta ja suhteuttamalla ulkomaankaupan nykytilannetta aiempiin talouden murroskohtiin. Tässä artikkelissa analysoidaan Suomen ulkomaankaupan lähihistoriaa tavarakaupan kannalta alkaen vuodesta 1989 ja päätyen aivan viime kuukausien kehitykseen. Neljännesvuosisadan mittaiseen ajanjaksoon mahtuu monia merkittäviä taloushistorian käänteitä, kuten 1990-luvun alun lama, kotimaisen elektroniikkateollisuuden nousu ja romahdus, osakemarkkinoiden IT-kupla, kansainvälinen raaka-ainebuumi ja finanssikriisi. Ne kaikki ovat muokanneet ulkomaankaupan rakennetta niin kauppakumppanien kuin kauppatavaroidenkin osalta.

Historiallinen tarkastelu viittaa siihen, että nykytilanteessa viennin nopealle, taloustilannetta tukevalle kasvulle ei ole senkaltaisia edellytyksiä, joita on esiintynyt taloushistorian aiemmissa kasvuvaiheissa. Kansainvälisen kaupan kasvunäkymien vaimeuden ja heikon kotimaisen hintakilpailukyvyn vastapainoksi ei ole havaittavissa merkkejä, joiden perusteella olisi syytä odottaa lähitulevaisuudessa sellaisia viennin kasvulukuja, joihin on viime vuosikymmeninä totuttu. Maltillinen kustannuskehitys ja talouden rakenteiden parantuminen voivat kuitenkin luoda olosuhteet, jossa vientisektorilla on hyvät edellytykset kasvaa pidemmällä aikavälillä.

Kuvio 1.

Muunnettu vuoden 2014 euroiksi BKT-deflaattoria ja HP-suodatinta käyttäen.
Lähteet: Tulli ja Suomen Pankin laskelmat.

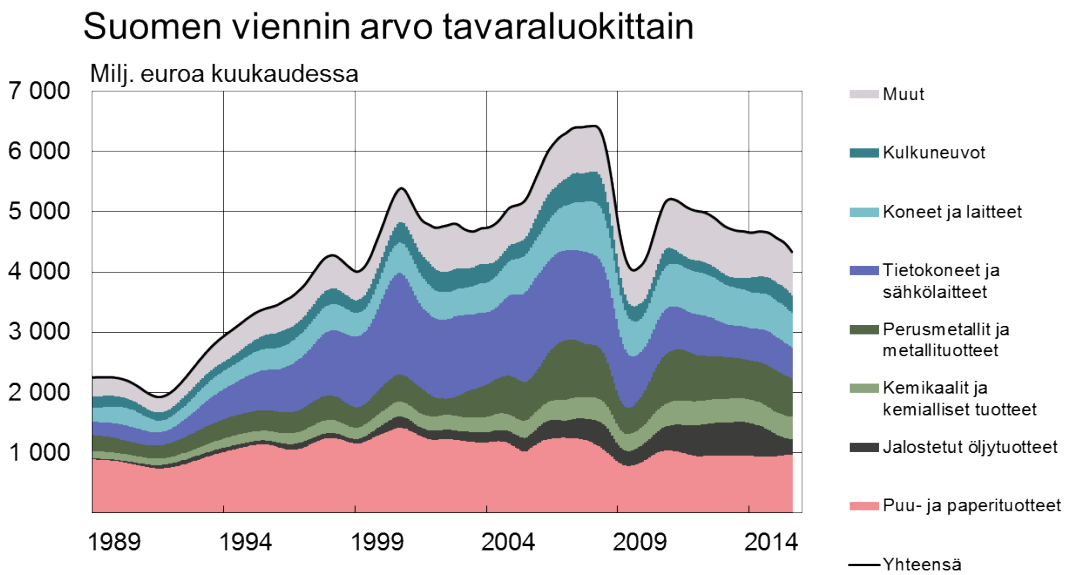
10.12.2015
eurojatalous.fi

Neuvostoviennin romahdus

Vuonna 1989 Neuvostoliitto oli Suomen viennin suurin kohdemaa ja Suomen Neuvostoliiton-viennin osuus vastasi 15:tä prosenttia tavaroiden viennistä. Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 romahdutti idänkaupan ja syvensi rahoitus- ja pankkisektorilta alkunsa saanutta lamaa (kuvio 2). Viennin supistuminen näkyi erityisesti kulkuneuvojen, koneiden ja laitteiden sekä puu- ja paperiteollisuuden tuotteiden kysynnän heikkenemisenä.

Huomionarvoista on, että syvästä lamasta huolimatta kauppatase koheni ja muuttui ylijäämäiseksi. Vaikka viennin arvo putosi vuoden 1989 huipun ja vuoden 1991 pohjan välisenä aikana 15 %, tuonti supistui samanaikaisesti 24 %, mikä viittaa kotimaisten tekijöiden suureen merkitykseen laman aiheuttajana. Viennin arvo ja kauppataseen ylijäämä lähtivät nopeaan kasvuun loppuvuonna 1991 – jo puolitoista vuotta ennen kuin bruttokansantuotteen supistuminen taittui. Markka devalvoitiin marraskuussa 1991 ja päästettiin kellumaan syyskuussa 1992, mikä kohensi kustannuskilpailukykyä. Kauppatase parani suhteessa kaikkiin merkittäviin kauppakumppaneihin Venäjää lukuun ottamatta (kuvio 3).

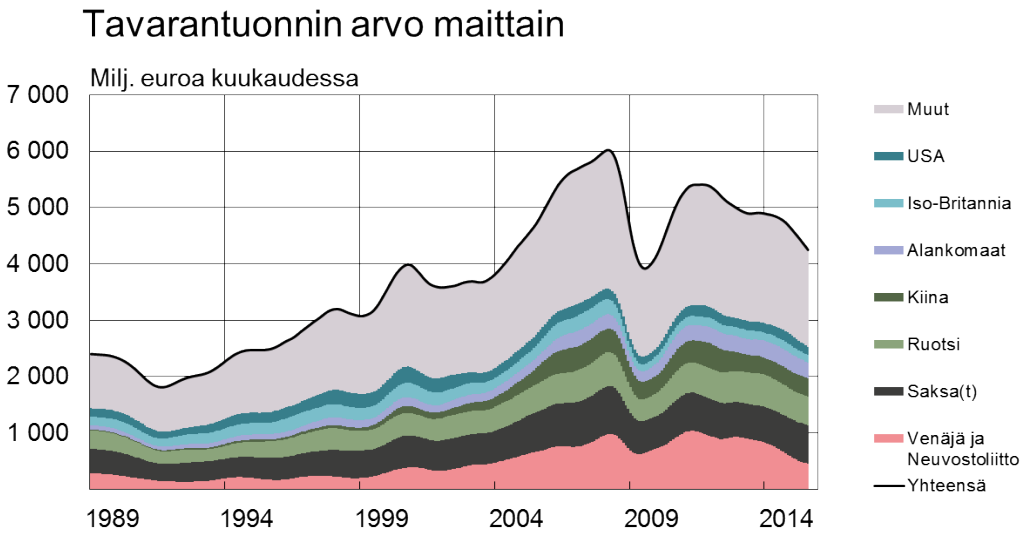
Kuvio 2.

Muunnettu vuoden 2014 euroiksi BKT-deflaattoria ja HP-suodatinta käyttäen.
Lähteet: Tulli ja Suomen Pankin laskelmat.

10.12.2015
eurojatalous.fi

Kuvio 3.

Muunnettu vuoden 2014 euroiksi BKT-deflaattoria ja HP-suodatinta käyttäen.
Lähteet: Tulli ja Suomen Pankin laskelmat.

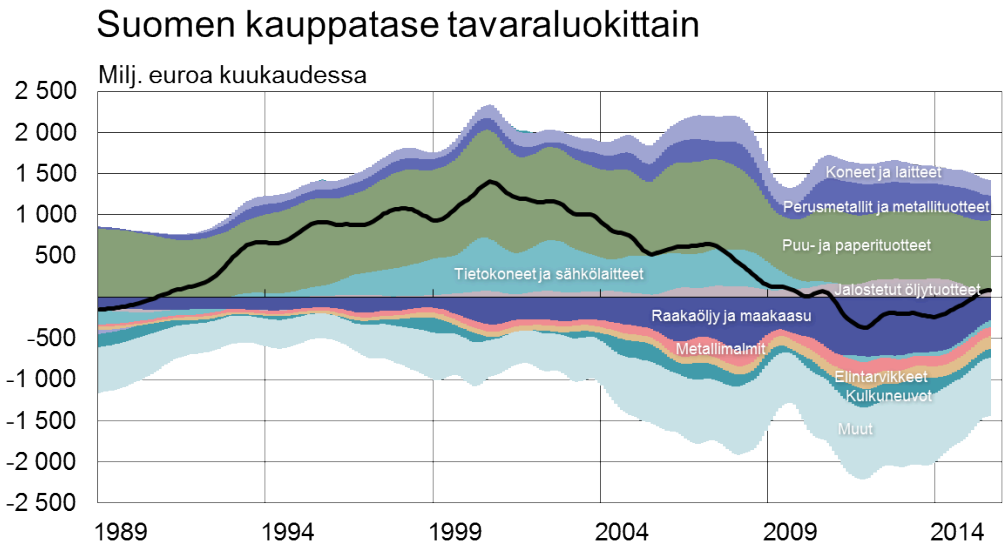
10.12.2015
eurojatalous.fi

Globalisaation ja nopean talouskasvun aika

Suomen kauppataseen ylijäämä kasvoi koko 1990-luvun ja saavutti huippunsa vuosituhannen vaihteessa. Ylijäämän kasvun taustalla oli yleinen maailmankaupan nopea kehitys, jonka imuun Suomen vientiteollisuus pääsi erityisesti puu- ja paperiteollisuuden sekä sähkö- ja elektroniikkateollisuuden saattelemana (kuvio 4). Globalisaation vanavedessä kauppataseen ylijäämä kasvoi maittain tarkasteltuna hyvin laaja-alaisesti. Suomalaiset vientiyritykset onnistuivat luomaan tuotteita, joilla oli laajalti kysyntää ja joilla kyettiin valtaamaan uusia maantieteellisiä markkina-alueita.

Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa sähkö- ja elektroniikkateollisuus oli ohittanut metsäteollisuuden suurimpana vientialana ja noin kolmannes viennin arvosta koostui alan tuotteista. Huippuvuonna 2000 tietokoneita ja sähkölaitteita vietiin ulkomaille nykyrahassa mitattuna liki 20 mrd. euron arvosta. Vastaavasti kauppataseen trendin huipulla ylijäämä oli 1,4 mrd. euroa kuukaudessa.

Kuvio 4.

Muunnettu vuoden 2014 euroiksi BKT-deflaattoria ja HP-suodatinta käyttäen.
Lähteet: Tulli ja Suomen Pankin laskelmat.

10.12.2015
eurojatalous.fi

IT-kuplasta finanssikriisiin

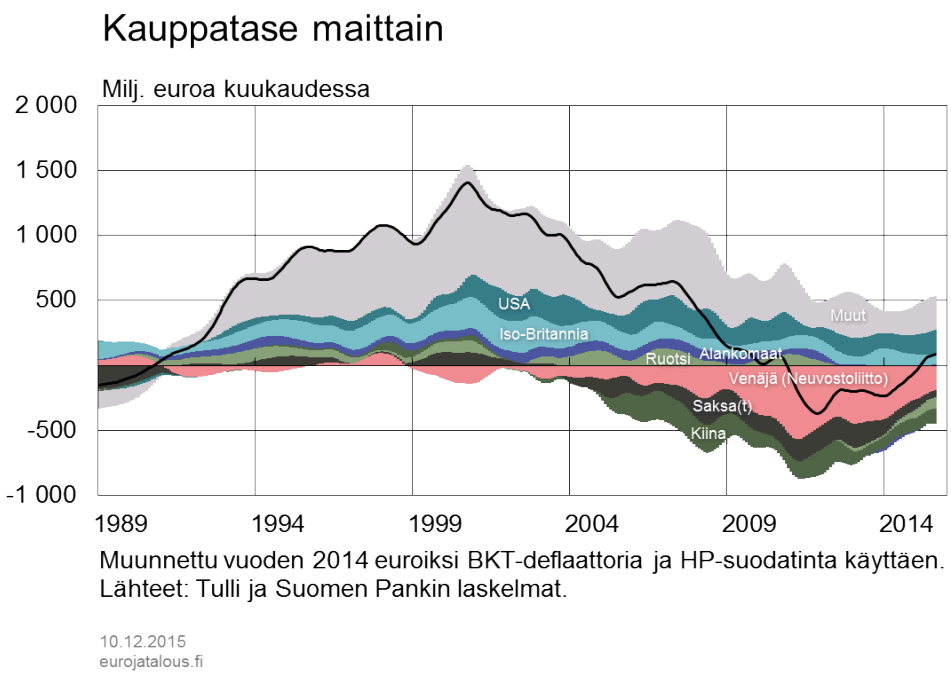
Kauppataseen ylijäämä alkoi pienetä 2000-luvulle tultaessa, vaikka säilyikin positiivisena vuosikymmenen loppuun saakka. Kansainvälisen IT-kuplan puhkeaminen hidasti maailmankaupan kasvua ja pysäytti kotimaisen elektroniikkateollisuuden maailmanvalloituksen tavaranviennin arvolla mitattuna.

Tietokoneiden ja sähkölaitteiden vienti säilyi vahvana pitkään, mutta ostovoimakorjattuna viennin arvo ei koskaan enää yltänyt vuosituhannen vaihteen tasoa suuremmaksi. Kotimaisen ICT-teollisuuden tuotannon ja viennin volyymit jatkoivat yhä kasvuaan, mutta samalla tieto- ja viestintätekniikan tuotteiden hinnat putosivat nopeaa tahtia, jolloin viennistä saatujen euromääräisten tulojen kehitys jäi vaimeaksi.

Lyhyen taantuman jälkeen monien raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat lähtivät jyrkkään nousuun, joka jatkui aina kansainvälisen finanssikriisin puhkeamiseen saakka (kuvio 5). Raaka-aineiden hinnan nousu näkyi erityisesti venäläisen raakaöljyn tuonnissa ja alkoi kutistaa kauppataseen ylijäämää pienemmäksi. Ulkomaankauppatilastoista erottuvat myös vuoden 2005 paperiteollisuuden työtaistelut, jotka painovat vientiä ja kauppatasetta, mutta supistuminen jäi lyhytaikaiseksi.

Raaka-aineiden hintojen lisäksi tuonnin kasvun taustalla vaikuttivat Kiina-ilmiö ja kotimaisen kysynnän voimistuminen. Kiinan merkitys kasvoi vuosikymmenen loppua kohti, ja erityisesti tuonti lisääntyi voimakkaasti vuosikymmenen puolivälin jälkeen, mikä painoi Suomen ja Kiinan välisen kauppataseen alijäämäiseksi. Samanaikaisesti myös Saksan ja Suomen välinen kauppatase muuttui alijäämäiseksi. Noin kolmannes tuonnista koostuu vientiteollisuuden välituotteista, joten osaltaan tuonnin nopea kasvu heijasteli myös vientikysynnän lisääntymistä.

Kuvio 5.

Finanssikriisi ja elektroniikkateollisuuden romahdus

Kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta alkunsa saanut finanssikriisi levisi nopeasti reaalitalouteen ja aiheutti maailmanlaajuisen taantuman, jonka seurauksena ulkomaankaupan arvo romahti. Sekä vienti että tuonti supistuivat trendin huipulta kuopan pohjalle laskettuna yli kolmanneksen.

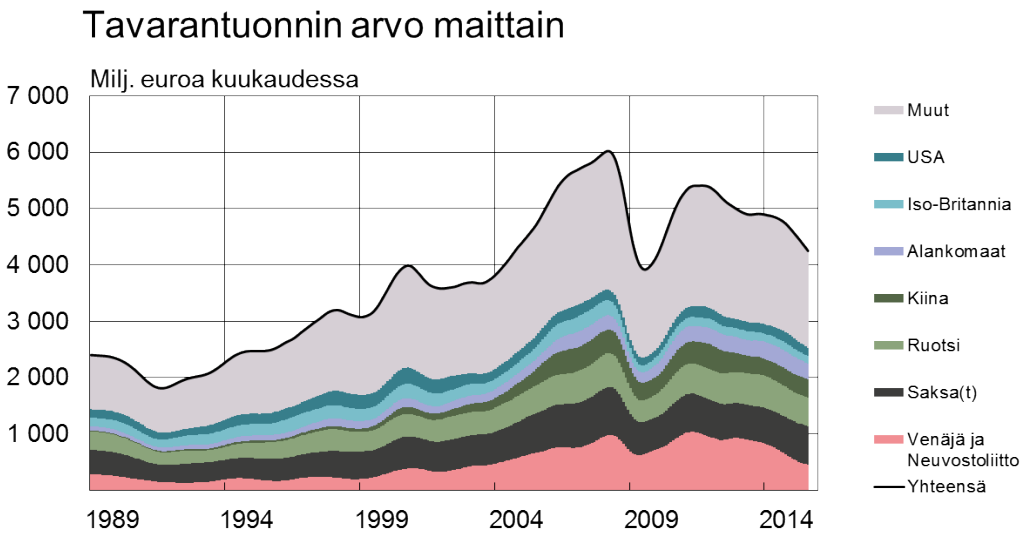
Verrattuna aiempiin taantumiin ulkomaankaupan romahdus oli huomattavasti syvempi ja laajempi. Ulkomaankaupan arvo supistui kaikissa keskeisissä tavaraluokissa ja kumppanimaissa.

Sähkö- ja elektroniikkateollisuuden viennin arvo romahti puoleen eikä ole sen jälkeen elpynyt kuten muut tavaraluokat (kuvio 4). Romahduksen taustalla olivat kotimaisen matkapuhelinalan vaikeudet, jotka eivät suoranaisesti liittyneet itse finanssikriisiin, vaikka ajoittuivatkin samaan ajanjaksoon.

Suomen vienti on perinteisesti koostunut suurelta osin investointitavaroista ja teollisista välituotteista, joten viennin kehitys on ollut erittäin riippuvaista muiden maiden suhdanteista. Pääosin kuluttajamarkkinoille suuntautuneen matkapuhelinviennin romahdettua investointitavaroiden osuus ja viennin riippuvuus kauppakumppaneiden suhdanteista ovat kasvaneet entisestään.

Pian kriisin jälkeen kauppatase painui alijäämäiseksi, kun raaka-aineiden hinnat jälleen kohosivat. Suomesta tuli tietokoneiden ja sähkölaitteiden nettotuojamaa.

Kuvio 6.

Muunnettu vuoden 2014 euroiksi BKT-deflaattoria ja HP-suodatinta käyttäen.
Lähteet: Tulli ja Suomen Pankin laskelmat.

10.12.2015
eurojatalous.fi

Viime vuodet ja viimeaikaiset käänteet

Finanssikriisiä seuranneen tilapäisen elpymisen jälkeen sekä viennin että tuonnin arvo on laskenut. Ulkomaankaupan arvon aleneminen on näkynyt laaja-alaisesti useimmissa tavaraluokissa ja jatkunut aiempiin laskujaksoihin verrattuna poikkeuksellisen pitkään. Finanssikriisin jälkeen huipputekniikkaan liittyvä teollisuustuotanto väheni pysyvästi, ja kotimaisen työn keskimääräinen tuottavuus huononi, jolloin talouden kustannuskilpailukyky jäi heikoksi. Pitkään jatkuneet kilpailijamaihin nähden kalliit kustannukset ovat nakertaneet kotimaisten vientiyritysten markkinaosuuksia.

Teollisuudenalan vaikeuksista huolimatta metsäteollisuuden tuotteiden viennin arvo on säilynyt

verrattain vakaana viime vuosina. Vaikka puu- ja paperituotteiden osuus viennistä on vuoden 1989 jälkeen puolittunut noin 20 prosenttiin, on metsäteollisuus säilyttänyt asemansa kotimaisen viennin tukijalkana kone- ja metalliteollisuuden rinnalla. Metsäteollisuuden merkitystä korostavat myös viennin verrattain suuri kotimaisen arvonlisäyksen osuus ja se, ettei puu- ja paperituotteita kotimaisen tuotannon vuoksi juuri tarvitse tuoda ulkomailta.

Vuodesta 2014 alkaen viennin ja tuonnin alamäki jyrkkeni raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen romahduksen myötä. Kauppatase kuitenkin kasvoi ylijäämäiseksi erityisesti raakaöljyn hinnan laskun ansiosta.

Viennin supistumiseen on vaikuttanut myös keväällä 2015 Porvoon öljynjalostamolla toteutettu historiallisen suuri huoltoseisokki, joka leikkasi jalostettujen öljytuotteiden vientiä noin miljardilla eurolla. Vastaavasti myös raakaöljyn tuonti supistui. Öljytuotteiden vaikutus viennin arvon vuosimuutokseen oli toisella neljänneksellä noin –4 prosenttiyksikköä. Talouden tuotannon kannalta öljyjalosteiden merkitys on kuitenkin vähäisempi kuin vientiosuudesta voisi päätellä, sillä jalostettujen öljytuotteiden kotimaisen arvonlisäyksen osuus on muihin vientialoihin verrattuna varsin pieni.

Viennin vähenemisen vastapainona sen arvoa on kasvattanut Saksaan suuntautuvan kulkuneuvojen viennin lisääntyminen. Kasvu taustalla ovat Turun telakalla vuosina 2014 ja 2015 valmistuneet risteilyalukset ja autotuotannon lisääntyminen Uudenkaupungin autotehtaalla.

Vienti Venäjälle on supistunut voimakkaasti. Venäjä oli vielä vuonna 2008 Suomen suurin kauppakumppani sekä viennin että tuonnin arvolla mitattuna, mutta sen osuus alkoi kutistua vuonna 2013 Venäjän talousvaikeuksien ja raaka-aineiden hintojen laskun myötä. Myös Ruotsin ja Ison-Britannian viennin osuudet ovat supistuneet. Saksasta on tullut Suomen merkittävin kauppakumppani. Myös Alankomaiden, Viron, Kiinan ja Yhdysvaltojen merkitys on kasvanut viime vuosina.

Taulukko.

Suomen suurimmat vienti- ja tuontimaat tammi-elokuussa 2015

Vienti				**Tuonti**			
Sijoitus	Maa	Osuus 2015, %	Muutos vrt. 2008, %	Sijoitus	Maa	Osuus 2015, %	Muuto 2008, %
1	Saksa	14,1	4,1	1	Saksa	15,5	1

Lähde: Tulli.

Suomen suurimmat vienti- ja tuontimaat tammi-elokuussa 2015							
2	Ruotsi	9,7	–0,4	2	Ruotsi	11,7	1
3	USA	7,3	0,9	3	Venäjä	11,4	-4
4	Alankomaat	6,7	1,6	4	Kiina	7,2	0
5	Venäjä	5,9	–5,7	5	Alankomaat	6,9	2
6	Iso-Britannia	5,1	–0,4	6	USA	3,6	0
7	Kiina	4,8	1,7	7	Tanska	3,3	1
8	Viro	2,9	0,8	8	Iso-Britannia	3,1	–1
9	Norja	2,9	–0,1	9	Ranska	3,1	–0
10	Belgia	2,9	0,4	10	Viro	2,8	0

Lähde: Tulli.

Vuonna 2014 Suomen viennin arvo oli 78 mrd. euroa (38 % bruttokansantuotteesta) ja tuonnin 79 mrd. euroa (39 %). Tavaroiden osuus oli 73 % viennistä ja 70 % tuonnista, vaikka se onkin hieman supistunut viime vuosikymmeninä.

Vuonna 2014 ulkomaankauppatilaston[1] mukaisen tavaranviennin arvo oli 56 mrd. euroa. Viennin arvolla mitattuna merkittävimpiä kotimaisia vientituotteita olivat puu- ja paperituotteet (20 % tavaranviennistä), perusmetallit ja metallituotteet (14 %), tietokoneet ja sähkölaitteet (12 %), jalostetut öljytuotteet (8 %) ja kulkuneuvot (6 %). Merkittävimpiä tuontituotteita olivat raakaöljy ja jalostetut öljytuotteet (18 %), tietokoneet ja sähkölaitteet (13 %), kemikaalit ja lääkkeet (12 %), kulkuneuvot (8 %) ja muihin eriin luokittelemattomat koneet ja laitteet (8 %).

Viitteet

1. Tullin ulkomaankauppatilastot tarjoavat runsaasti yksityiskohtaista tietoa tavaroiden viennistä ja tuonnista. Ulkomaankauppatietoja on kerätty kuukausittain eriteltynä liki 14 000 tavaraluokkaan lähtö- ja määrämaittain. Tilastoon ei kirjata transitotavaroita eli kuljetuksia Suomen läpi. Pidemmän aikavälin tarkastelua varten varhaisempia ulkomaankauppatilastoja on yhdistetty ja muunnettu vastaamaan nykyisiä tavaraluokituksia. Vuosia 1989–1995 koskevat vuositason ulkomaankauppatilastot on disaggregoitu kuukausitasolle käyttäen Denton–Cholette-menetelmää. Voimakkaiden ↑

kuukausivaihteluiden tasoittamiseen laskelmissa on hyödynnetty Hodrick–Prescott-suodinta. Viennin ja tuonnin euromääräiset luvut on muunnettu vuoden 2014 euroiksi käyttämällä bruttokansantuotteen deflaattoria.

Asiasanat

taloustilanne, tuonti, ulkomaankauppa, vienti